

1. Obiekt

ob. MB GROMNICZNEJ
Kościół parafialny p.w. Oczyszczenia NMP

2. Czas powstania

XIII – XV w.

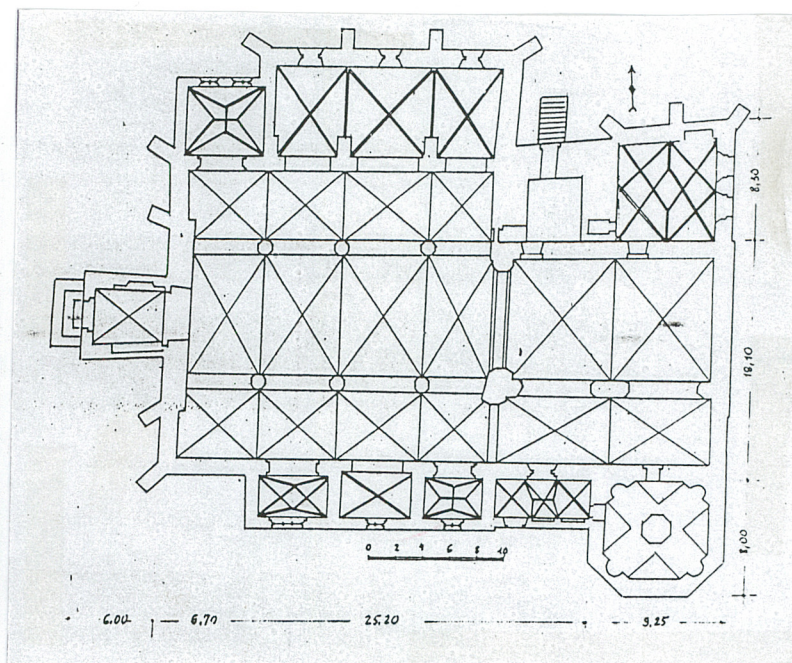
3. Miejscowość

Koźuchów

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

1

2

4. Adres pl. Matejki

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo lubuskie
gmina Koźuchów
powiat Nowa Sól

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Cosuchov, Freystadt

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo zielonogórskie
powiat Nowa Sól

8. Właściciel i jego adres

Gmina Koźuchów
o statusie miejskim

9. Użytkownik i jego adres

Parafia p.w. Oczyszczenia NMP,
pl. Matejki 3, 67 – 120 Koźuchów

10. Rejestr zabytków

Nr 97 data 16.IV.1958

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Kościół orientowany, usytuowany na pl. Matejki, wypełniając większą część jego powierzchni. Plac Matejki łączy się narożnikowo z Rynkiem od strony północno – zachodniej. Od północy i południa plac zamyka zabudowa mieszkalna, od zachodu – budynki plebanii i dawnej szkoły parafialnej, przylegające do murów obronnych. Od strony wschodniej kościół dochodzi do linii zabudowy ul. Kościelnej. Zbudowany z kamienia polnego i cegły na zaprawie wapiennej. Wewnątrz otynkowany, na zewnątrz elewacje kaplic południowych, przedsionków i wieży otynkowane, pozostałe o licu kamiennym i ceglanym. Sklepienia w nawach i prezbiterium krzyżowe, w przedsionkach, kaplicy mansjonarskiej i środkowej kaplicy południowej – krzyżowo – żebrowe, w kaplicy Chrztu (północno – zachodniej) oraz dwóch kaplicach południowych – gwiazdźdźiste, w zakrystii – sieciowe. Wieżba dachowa drewniana, wiązana kołkami, nad korpusem i prezbiterium konstrukcji płatwiowo – kleszczowej, nad zakrystią i kaplicą mansjonarską – krokwiowo – jętkowa, nad pozostałymi kaplicami i przedsionkami – stolcowo – jętkowa, nad wieżą – krokwiowa z trampem i królem. Dachy wieży i kaplicy Oliwnej pokryte blachą miedzianą, pozostałe – dachówką ceramiczną karpiówką, kładzioną podwójnie w koronkę. Posadzki marmurowe (nowe) i ceramiczne, w wieży stropy drewniane, nad partią przyziemia z podsufitką, w wyższych kondygnacjach z desek. Schody z parteru wieży na emporę nad zakrystią ceglane, kręte, w grubości muru, na wyższe kondygnacje wieży drewniane, jednobiegowe; z naw bocznych na emporę muzyczną drewniane, zabiegowe. Drzwi drewniane, dwuskrzydłowe do kruchty zachodniej i z tej kruchty do nawy, pozostałe jednoskrzydłowe, wszystkie na zawiasach pasowych. Okna w nawach, prezbiterium, zakrystii i kaplicy mansjonarskiej metalowe (w prezbiterium witrażowe), w pozostałych kaplicach i przedsionkach – drewniane. Plan budowli złożony. Trzynawowy korpus na rzucie kwadratu. Przylegające od wschodu prezbiterium, poszerzone od południa o nawę – obejście, też na rzucie zbliżonym do kwadratu. Do prezbiterium od północy przylegają czworoboczne zakrystia (od wschodu) i wieża. Do północnej nawy przylegają kaplice – mansjonarska i Chrztu, obie na rzucie prostokąta. Od południa do nawy przylegają trzy prostokątne w planie kaplice, a do obejścia prezbiterium – prostokątna kruchta i sześcioboczna kaplica Oliwna. Do nawy głównej przylega od zachodu czworoboczna kruchta. W wieloczęłonowej bryle kościoła wybija się główny człon, złożony z korpusu nawowego i tej samej wysokości prezbiterium z nawą – obejściem. Poszczególne nawy nakryte są dwuspadowymi dachami, z naczółkami od strony zachodniej. Członem dominującym jest czterokondygnacyjny, ośmioboczna wieża, nakryta mansardowym dachem. Od północy przy prezbiterium i wieży posadowiony jest dwukondygnacyjny człon zakrystii z emporą, oskarpowany, z wysokim szczytem od wschodu, nakryty niższym dachem pulpitowym. Dostawiona do nawy północnej kaplica mansjonarska, oskarpowana, ma dach dwuspadowy, a przyległa do niej od zachodu niższa kaplica Chrztu – dach ...

12. Autorzy, historia obiektu, określenia tytu

Według legendy kościół w Kożuchowie ufundował Bolesław Krzywousty w roku 1123, nie ma jednak żadnych śladów jego obecności. Osada miejska Kożuchów w 1 poł. XIII w. poddana została reformie przestrzennej, otrzymując regularne rozplanowanie z rynkiem w centrum założenia i placem pod budowę kościoła. Obecny wzniesiony został około poł. XIII w. (wzmiankowany w 1273 r.), jako budowla trzynawowa, halowa, z prostokątnym prezbiterium i wieżą przy prezbiterium od północy. Zbudowany był z kamienia i przesklepiony w partii nawowej. Po pożarze w 1339 r. został odbudowany i powiększony. Wyburzono sklepienia, filary i boczne mury korpusu, poszerzając go o 12 m. Inwestycję, zakończoną w roku 1369, wspomógł książę głogowski Henryk V. Na pocz. XIV w. nastąpiła rozbudowa kościoła przez dostawienie bocznej nawy do prezbiterium, kaplicy chrztu przy zachodnim prześle północnej nawy oraz przedsionków od południa i zachodu. Odbudowa po kolejnym pożarze w 1488 r. połączona została z powiększeniem kościoła o zakrystię z emporą oraz trzy kaplice południowe. W czasie pożaru w roku 1554 runęły sklepienia prezbiterium i naw. Przy odbudowie podwyższono mury prezbiterium do wysokości korpusu nawowego. Wysoki dotąd dach, wspólny dla całego korpusu, zastąpiony został trzema równoległymi, nakrywającymi poszczególne nawy. Dachy naw: środkowej i południowej przechodziły nad partię prezbiterialną. Odbudowane wnętrze otrzymało sklepienia krzyżowe. Wieżę zwieńczono krenelacją. Kościół niszczone był pożarami jeszcze w 1637 i w 1714 r. W czasie pierwszego z nich spłonął dach i wyposażenie wnętrza, w czasie drugiego – jedynie dach. W roku 1725 ...

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
ok. 18.000 m ³	ok. 1.600 m ²	sakralne	sakralne
19. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja Remonty bieżące, związane z naprawą i wymianą pokrycia dachowego, wymianą instalacji oraz renowacją wnętrz przeprowadzane były w latach 1960 – tych, 1970 – tych, 1980 – tych i 1990 – tych. W ostatnim okresie oczyszczona została z tynku środkowa część elewacji wschodniej. Wcześniej wymieniono w kościele posadzki, wprowadzając w miejsce ceramicznych marmurowe. W latach 1998 – 2000 konserwacji poddano polichromię kaplicy Chrztu (Wszystkich Świętych).		18. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Stan zachowania kościoła dobry. W licach elewacji ok. 5 – 6% cegły ma uszkodzoną powierzchnię.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Wskazane usunięcie tynków ze środkowej części elewacji zachodniej dla uczynienia XIII – wiecznego zarysu kamiennego kościoła.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Widok miasta i kościoła, rys. F. B. Werner z ok. poł. XVIII w., rękopis w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu;
Akta dot. kościoła w Archiwum Państwowym w Starym Kisielinie

22. Bibliografia

Kozaczewska – Golasz H., Pierwotny kościół parafialny w Koźuchowie, Wrocław 1972 /maszynopis/, archiwum WO SOZ w Zielonej Górze, nr inw. 102

Walter C., Geschichte der Stadt Freystadt, Glogau 1934

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatura)

Fotografie obiektu w zbiorach WO SOZ w Zielonej Górze;
Widok kościoła rys. F. B. Wernera – jak w pkt. 22

24. Uwagi różne	
-----------------	--

25. Opracował

tekst Stanisław Kowalski, grudzień 2001 r.

plany, rysunki Tomasz Kowalski, grudzień 2001 r.

zdjęcia fotogr. Tomasz Kowalski, grudzień 2001 r.

Miejsce przechowywania negatywów zbiorów prywatne

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

1. Miejscowość 2. Gmina 3. Województwo	Koźuchów Koźuchów lubuskie	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół paraf. p.w. Oczyszczenia NMP	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) teksty, materiał ilustracyjny
--	----------------------------------	--	---

/cd. pkt. 13/ ... pograżony. Wysoką kruchtę zachodnią oraz kaplice przy południowej nawie i kruchtę przy prezbiterium nakrywają dachy pulpito-we, zaś kaplicę Oliwną – dach sześcioboczny. Pod kaplicą mansjonarską znajduje się krypta. Elewacje w większości o licu ceglanym i kamiennym, w części otynkowane. Wschodnia podzielona na trzy odrębne części. Część środkową, odpowiadającą partii prezbiterialnej, o kamiennym licu, przepruwa na osi wielkie ostrołukowe okno, w ceglanej obudowie, z profilowanym uskokowo, płytkim ościeżem. Część południowa, o ceglanym licu, ma duże ostrołukowe okno o rozglifionym ościeżu i blendę zamkniętą zdwojonym ostrołukiem. Górną partię oddziela fryz kratkowy, nad którym szereg blend zamkniętych łukiem odcinkowym, trójpółowych, z ramowym podziałem w kształcie litery T. Obie opisane części prezbiterium, równej wysokości, wieńczy skromny gzyms pod kalenicą dachu. Część północna, o licu ceglanym, związana z zakrystią, ma narożną przyporę uskokową i prosty szczyt. Na osi znajduje się otwór drzwiowy, we wnęcie, zamknięty odcinkowo. Wyżej dwa rzędy okien, po dwa w każdym. Dolne okna prostokątne w tynkowym obramieniu, przechodzącym w ostrołuk zakończony motywem lilii. Okna górne ostrołukowe w podobnym obramieniu. Elewacja południowa ceglana, oskarpowana, z czterema oknami w części nawowej i dwoma w prezbiterialnej. Okna nawy ostrołukowe, wysokie, okna prezbiterium zamknięte półkoliście, wszystkie z ostrołukowymi, rozglifionymi ościeżami. Elewację wieńczy profilowany gzyms ceramiczny. Pod gzymsem nawy biegnie podłużna otynkowana płycina. W zachodnim odcinku dolna partia ściany otynkowana, a w nie ostrołukowy, uskokowy portal. Dolną połowę dalszej części przesłania zespół kaplic o dachu pulpitowym. W otynkowanej ścianie kaplic trzy okna, ostrołukowe z maswerkami. Z kaplicami zespolona jest kruchta z otworem wejściowym, przesłaniająca dolną partię obejścia prezbiterium. Do kruchty przylega kaplica Oliwna z oknem od strony południowej. Nad oknami elewacji obejścia biegnie ceramiczny gzyms, a pod nim fryz kratkowy, zdobiący również górne segmenty przypór. Górna część elewacji rozczłonkowana szeregiem wnęk zamkniętych zdwojonym ostrołukiem. Południowa elewacja zachodniego przedsionka z dwoma niesymetrycznie rozmieszczonymi prostokątnymi oknami. Elewacja zachodnia podzielona na trzy segmenty zwieńczone trapezowymi szczytami. Segment środkowy kamienny, z cienką warstwą tynku, ujęty diagonalnymi przyporami, przesłonięty na osi wysokim, dwukondygnacyjnym przedsionkiem, z odcinkowo zamkniętym otworem drzwiowym. Segmenty boczne bez okien, zdobione na obrzeżach wnękami zamkniętymi zdwojonym ostrołukiem. Elewacja północna przedsionka ma koliste okno w parterze i małe okienko, zamknięte odcinkowo, w drugiej kondygnacji. Elewacja północnej nawy rozwiązana analogicznie jak nawy południowej, z tym, że dwa okna kaplicy Chrztu są ostrołukowe, a trzy okna kaplicy mansjonarskiej mają łęk półkolisty w ostrołukowych ościeżach. Elewację prezbiterium przesłaniają zakrystia i wieża. Elewacja zakrystii ujęta diagonalnymi przyporami, ma dwa okna na piętrze, identyczne jak w elewacji wschodniej. Elewacja wieży, w przyziemiu kamienna, z otworem okiennym zamkniętym odcinkowo. W wyższych kondygnacjach otynkowana, ujęta w narożach wałkami. W drugiej i czwartej kondygnacji ostrołukowe okna, w trzeciej – podobnego kształtu blenda. Układ wnętrza: korpus trzynawowy o układzie halowym. Na ...

3

4

5

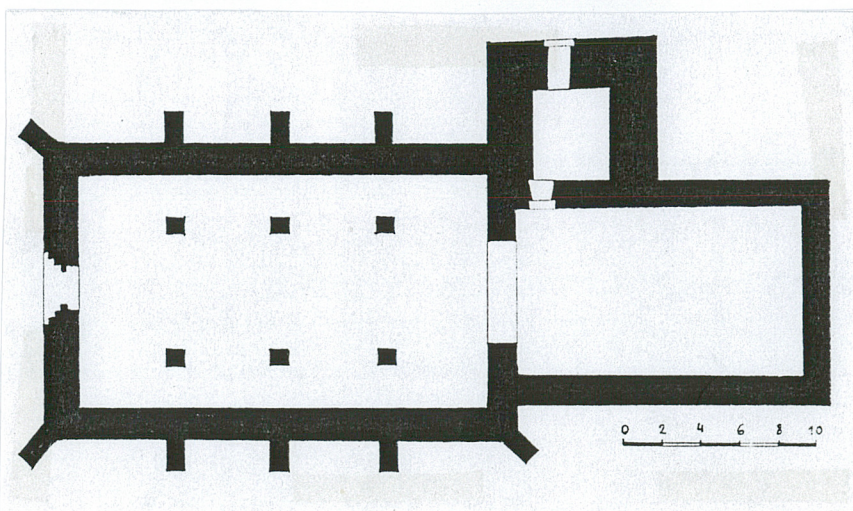
6

1. Miejscowość Kożuchów 2. Gmina Kożuchów 3. Województwo lubuskie	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół paraf. p.w. Oczyszczenia NMP	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) teksty, materiał ilustracyjny
--	--	---

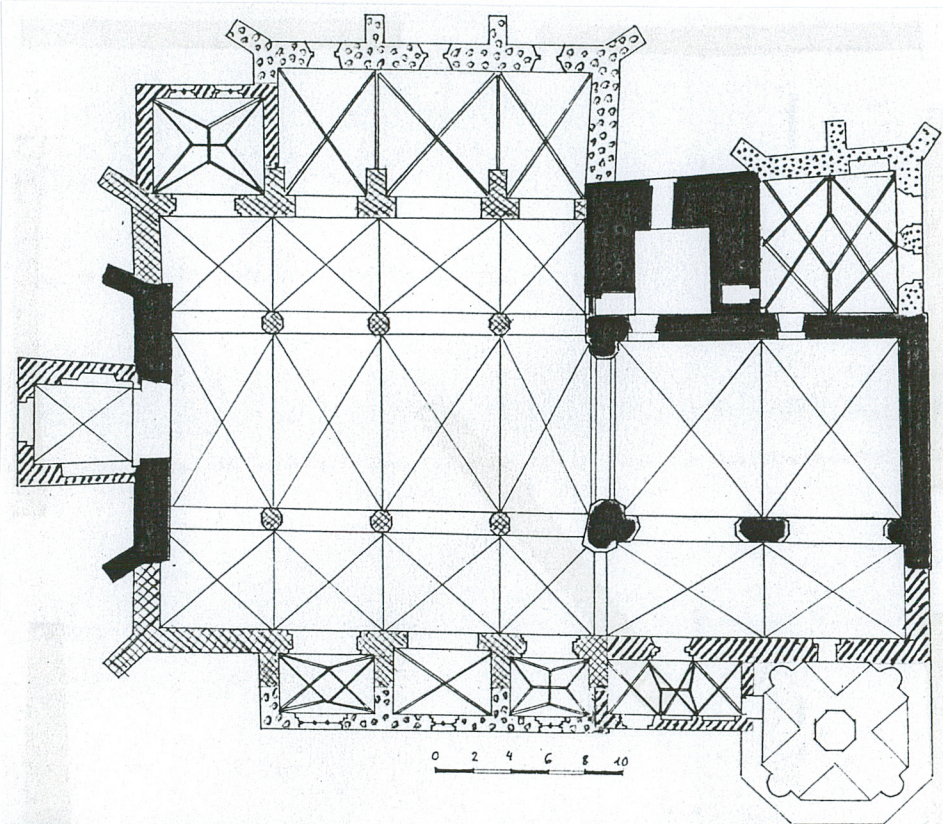
/cd. pkt. 17/ ... trzech parach ośmiobocznych filarów międzynawowych wspierają się ostrołukowe arkady, od wschodu i zachodu wtopione w ściany. Kaplice otwarte do naw ostrołukowymi arkadami. Korpus nawowy łączy się z częścią prezbiterialną szeroką, ostrołukową arkadą tęczy. Dwie arkady o takim samym wykroju łączą prezbiterium z jego nawą boczną. Północną ścianę prezbiterium przepruwa górą arkada empory, położonej nad zakrystią. Trzyprzęsłowe nawy oraz dwuprzęsłowe prezbiterium z jego nawą boczną przekryte są sklepieniami krzyżowymi, zdobionymi ornamentem ramowo – okuciowym. W kaplicy mansjonarskiej i w kruchcie południowej występują trzyprzęsłowe sklepienia krzyżowo – żebrowe. Takie same, jednoprzęsłowe, mają przedsionek zachodni i środkowa kaplica południowa. W pozostałych kaplicach sklepienia gwiazdziste, w zakrystii – sieciowe. Ważniejsze elementy wyposażenia: 1). ołtarz główny (po 1764 r.) z obrazami wyobrażającymi „Ofiarowanie w świątyni” oraz „Chrzest Chrystusa”, 2). ołtarz boczny p.w. Chrystusa Ukrzyżowanego (1665 r.), 3). ołtarz boczny p.w. Ostatniej Wieczerzy (ok. 1700 r.), 4). ołtarz maryjny, boczny (po 1700 r.), 5). ołtarz boczny p.w. MB Częstochowskiej (ok. 1725 r.), 6). ołtarz boczny p.w. św. Jana Nepomucena (po 1725 r.) 7). Ołtarz w Ogrójcu (2 ćw. XVIII w.), 8). ambona zdobiona przedstawieniami z Nowego Testamentu (1681 r.), 9). wystrój malarski kaplicy p.w. Wszystkich Świętych – zachodniej kaplicy przy nawie północnej (2 poł. XVII w.), 10). Pietà – tamże (2 ćw. XVIII w.), 11). malarstwo sztalugowe – środkowa kaplica przy nawie północnej: „Zstąpienie do piekieł” i „Maria z Dzieciątkiem” (2 poł. XVII w.), pendants „Chrystus przed Kajfaszem” i „Chrystus przez Piłatem” (fundowane 1689 r.), prezbiterium: „Św. Rodzina”, „Św. Michał walczący ze smokiem”, „Maria z Dzieciątkiem” (kon. XVII w.), 12). epitafium w kaplicy mansjonarzy (pocz. XVI w.), 13). epitafium burmistrza Ch. A. Kellera (na stanowisku w latach 1657 – 1664) i jego żony F. de Clerove (zachodnia kaplica przy nawie południowej), 14). epitafium nieznanego (2 poł. XVII w., środkowa kaplica przy nawie północnej), 15). epitafium proboszcza J. P. Danquarta (1744 – 1824), archiprezbitera powiatu kożuchowskiego (wschodni filar między nawą środkową a południową), 16). prospekt organowy (1840 r., Ludwig Hartig), 17). witraż z wyobrażeniem Marii z Dzieciątkiem, św. Kłarą i św. Karolem Boromeuszem (ściana wschodnia prezbiterium). Na elewacjach zewnętrznych kościoła liczne epitafia z XVI – XVII w.
Instalacje: elektryczna, wodno – kanalizac., odgromowe.

7

8

OK. POŁ. XIII W.
1340 - 1360
KON. XIV W.
1 POŁ. XV W.
4 ĆW. XV W.
1725

9

WKŁADKA DO KARTY ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

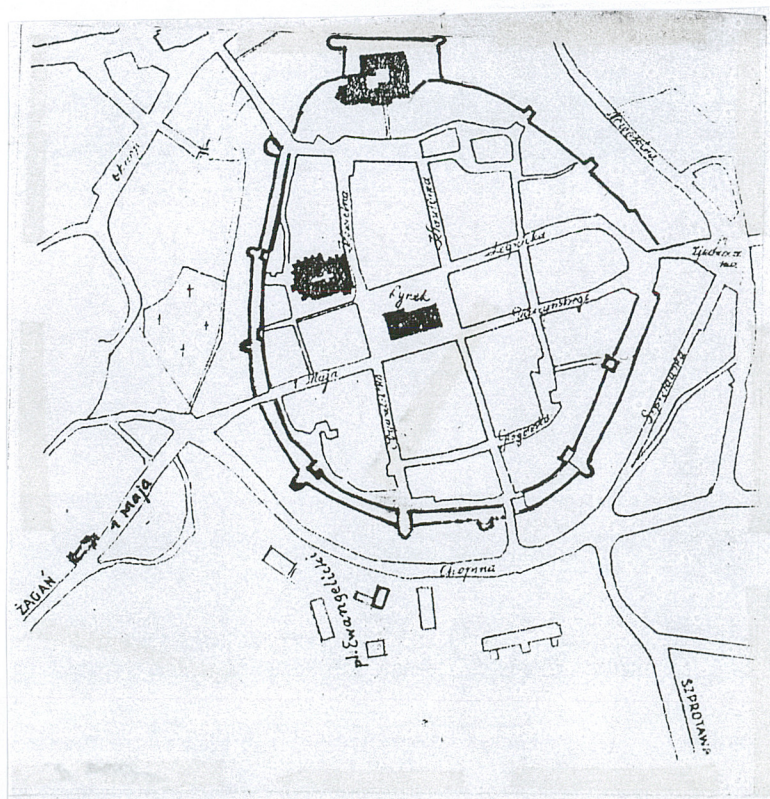
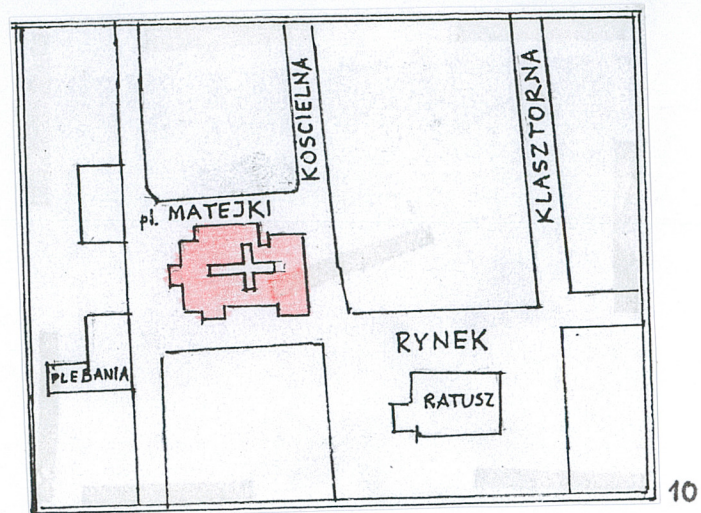
ZAŁĄCZNIK NR 3

1. Miejscowość 2. Gmina 3. Województwo	Kożuchów Kożuchów lubuskie	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół paraf. p.w. Oczyszczenia NMP	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) teksty, materiał ilustracyjny
--	----------------------------------	--	---

/cd. pkt. 12/ ... staraniem proboszcza Beutela do prezbiterium od strony południowej dobudowana została kaplica Oliwna. W 1852 r. wieżę zwieńczono obecnym dachem mansardowym.

Nauki głoszone przez Marcina Lutra dotarły do Kożuchowa stosunkowo wcześniej – ich zwolennikiem był proboszcz tutejszego kościoła parafialnego Valerius Rosenhain (na stanowisku od 1517 roku), a także rodzina von Rechenberg, której oddano w zastaw dawny zamek książęcy (w roku 1524 Hans von Rechenberg wyznał publicznie, że *tak długo jak będzie żył, nie chce inaczej przyjmować komunii niż pod dwiema postaciami*). W 1525 r. kożuchowscy protestanci przejęli kościół parafialny, który użytkowali do roku 1628. W 1584 roku w świątyni stanął pomnik ufundowany przez radę miasta, upamiętniający Abrahama Buchholzera († 1584) – wybitnego działacza reformacyjnego z terenu księstwa głogowskiego (obiekt uległ zniszczeniu zapewne podczas wspomnianego pożaru z 1637 r.). Na rok 1628 datuje się początek kontrreformacji w Kożuchowie – zamknięto wówczas kościół parafialny, a w grudniu tego samego roku powołano katolickiego proboszcza Jakoba Schmalanda. Po jego ucieczce z Kożuchowa w roku 1631 kościół ponownie znalazł się w rękach ewangelików – pod koniec 1632 roku powrócił do miasta ewangelicki kaznodzieja, a w roku następnym również protestancki rektor. Tryumf protestantów trwał krótko, bowiem już w kwietniu 1633 roku na rozkaz Albrechta von Wallensteina zostali oni zmuszeni do oddania kościoła parafialnego, w zamian otrzymali jednakże kaplicę p.w. św. Wawrzyńca na przedmieściu Głogowskim. W latach 1639 i 1642 proboszcz Jakob Schmaland ponownie ratował się ucieczką z okupowanego przez wojska szwedzkie miasta. Do Kożuchowa powrócił już po zakończeniu wojny trzydziestoletniej, tj. w roku 1651. W marcu tego roku zgodnie z edyktem cesarza Ferdynanda III Habsburga Kożuchów opuścili dwaj duchowni protestanccy – Friedrich Gigas i Georg Marschner, Schmaland ponownie objął stanowisko proboszcza, na którym pozostał nieprzerwanie aż do swej śmierci, tj. do dnia 30 września 1677 roku.

Architektura kościoła gotycka, wyposażenie barokowe, regencyjne, rokokowe i neogotyckie.

1. Miejscowość **Koźuchów**

2. Gmina **Koźuchów**

3. Województwo **lubuskie**

4. Obiekt (nazwa jak w karcie)

Kościół paraf. p.w. Oczyszczenia NMP

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)

materiał ilustracyjny

14

15

16

Wkładkę założył: **S. Kowalski**

(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: **LIBIDZ Zielona Góra**

17

18

19

1. Miejscowość... **Koźuchów**

2. Gmina... **Koźuchów**

3. Województwo... **lubuskie**

4. Obiekt (nazwa jak w karcie)
Kościół paraf. p.w. Oczyszczenia NMP

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)

materiał ilustracyjny

20

21

22

Wkładkę założył: **S. Kowalski**

(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: **LIBiDZ. Zielona Góra**

23

24

25

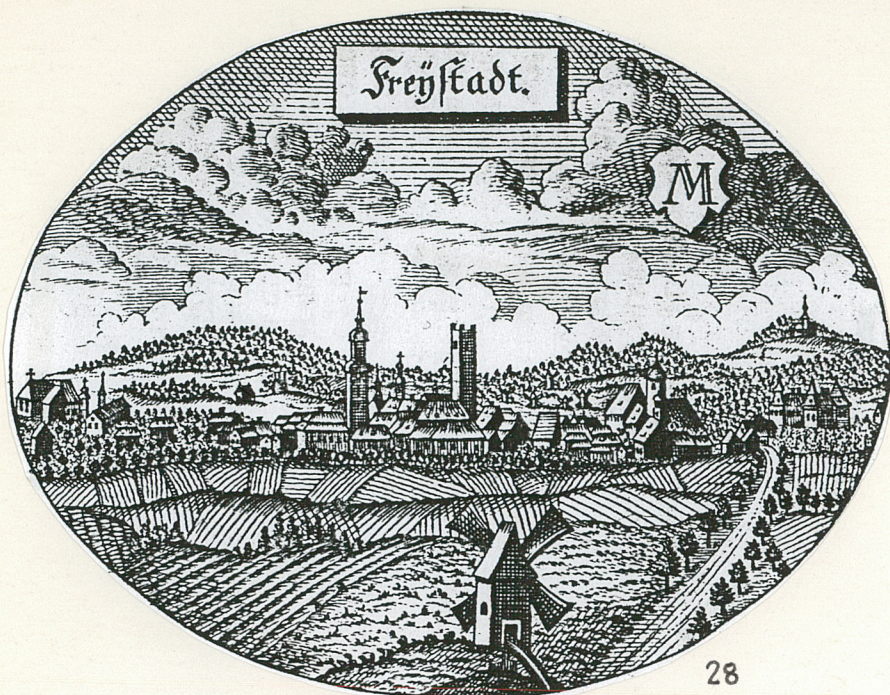
1. Miejscowość 2. Gmina 3. Województwo	Kozuchów Kozuchów lubuskie	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół paraf. p.w. Oczyszczenia NMP	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) materiał ilustracyjny
--	----------------------------------	--	---

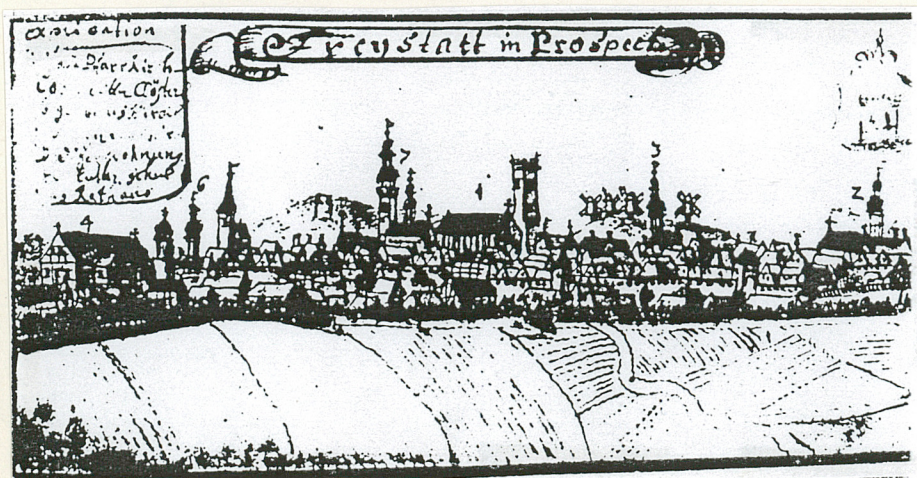
26

27

28

29

Spis ilustracji:

1. Wschodnia część kościoła, widok z Rynku
2. Rzut przyziemia
3. Przedsionek południowy
4. Kaplica Oliwna
5. Przedsionek zachodni, elewacja ptn.
6. Dolne kondygnacje wieży, strona ptn.
7. Widok ogólny kościoła od strony północnej
8. Rzut przyziemia kościoła z ok. poł. XIII w.
9. Rzut przyziemia – rozwarstwienie chronologiczne
10. Plan sytuacyjny
11. Elewacja południowa
12. Plan orientacyjny
13. Widok kościoła od strony południowo – zach.
14. Południowo – wschodni narożnik kościoła
15. Północno – wschodni narożnik kościoła, zakrystia
16. Kaplice: mansjonarska i Chrztu
17. Kościół w linii zabudowy ul. Kościelnej
18. Fragment elewacji zachodniej z przedsionkiem
19. Wieża, widok od północy
20. Portal południowy
21. Okno w elewacji wschodniej prezbiterium
22. Wejście do pomieszczenia pod wieżą
23. Wylewka w elewacji północnej kaplicy Chrztu
24. Polichromia sklepienia kaplicy Chrztu
25. Renesansowe epitafium
26. Renesansowe epitafium
27. Wczesnobarokowe epitafium
28. Widok Kozuchowa z 4 ćw. XVIII w.
29. Panorama Kozuchowa z poł. XVIII w., rys. F. B. Wernera